

Тақриз

ба рисолаи Абдуманнонзода Муҳаммадсиддик Абдучаббор дар мавзуи “Таҳқиқи масоили мавзӯӣ, поэтикӣ, бадеӣ ва сабкии ғазалиёти Саъдӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филология аз рӯи ихтисоси 10.01.08 –Назарияи адабиёт. Матншиносӣ. –Душанбе, 2022. -187 сах.

Диссертатсияи Абдуманнонзода Муҳаммадсиддик Абдучаббор дар мавзуи “Таҳқиқи масоили мавзӯӣ, поэтикӣ, бадеӣ ва сабкии ғазалиёти Саъдӣ” ба шиносномаи ихтисос ва мухтавои он ба тартиби муқарраршудаи таълифи диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.01.08 –Назарияи адабиёт. Матншиносӣ мутобиқат менамояд.

Таҳқиқоти диссертатсионӣ ба сарҳати 9-и “Самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти илмӣ ва илмию техникӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.09.2020, №503)” иртибот дошта, масъалаи гиромидошти забону адабиёт, осори гаронарзиши ниёгон ва таҳқиқи он дар шароити кунунӣ яке аз масъалаҳои актуалӣ ба ҳисоб меравад.

Адабиёти форсии тоҷикӣ дар қарни XIII ба дараҷаи баланди инкишофу такомули хеш мерасад ва нуқтаи афти он осори бегазанди Шайхи аҷалл Саъдии Шерозӣ мебошад. Аз он ки ўро пайғамбари навъи адабии ғазал доништаанд, метавон гуфт, ки ташаккули навъи мазкур дар осори шоир аз ҷойгоҳу мақоми хос дар баробари дигар анвои шеърӣ бархурдор ва аз нигоҳи сохту таркиб ва мазмуну мухтаво он нуқтаи болои такомули хеш расида буд.

Дар ҳамин замина ба вучуд омадани рисолаи илмии унвонҷӯ Абдуманнонзода Муҳаммадсиддик Абдучаббор дар мавзуи “Таҳқиқи масоили мавзӯӣ, поэтикӣ, бадеӣ ва сабкии ғазалиёти Саъдӣ” воқеаи муҳимми илмӣ буда ва муаллифи он шоистаи дастгирӣ ва таҳсин мебошад.

Муаллифи рисола дар муқаддима аз зарурат ва аҳаммияти мавзуъ сухан ронда бар он аст, ки навъи адабии ғазал дар ибтидо аз ташбибу насиби қасидаҳои нахустини адаби форсии тоҷикӣ чудо шуда, дар девонҳои шоирони мутасаввифи форсу тоҷик Фаридуддини Аттор, Ҳаким Саной, Чалолуддини Балхӣ мавқеъ пайдо намуда, рушд меёбад ва бо зуҳури мубораки Шайх Саъдии Шерозӣ аз лиҳози муҳтаво, таркиби сохторӣ, шаклу вазн ва дигар унсурҳои шакливу маъноӣ тақомул ёфтааст. Дар баҳши дараҷаи омӯзиши мавзуъ аз қайду ишораҳои муаллифони тазкираву манобеи адабӣ то таҳқику пажӯҳишҳои дар заминаи осори Саъдии Шерозӣ, ба хусус дар бораи ғазалиёти шоир анҷомёфтаре мавриди баррасӣ ва таҳлил қарор дода, муътақид аст, ки ҷойи як таҳқиқоти муфассалу муназзам, “дар пура муайян кардани масоили ғоявӣ-мундариҷавӣ, сабкӣ, поэтикӣ бадеии ғазалиёти Саъдӣ” дар адабиётшиносии тоҷик ҳолӣ аст. Дар бахшҳои баъдӣ заминаҳои назарӣ ва методологӣ, ҳадаф, объект ва мавзӯи таҳқиқот баён шуда, масъалаҳои пажӯҳиши ҳешро муайян кардани нақш ва ҷойгоҳи Саъдӣ дар таҳаввул ва ташаккули навъи ғазал, таҳқиқи мазмуну мундариҷаи ғазалиёти шоир, муайян кардани сабку масъалаҳои поэтика, забону баён ва ороишоти бадеии он таъйин менамояд. Ҳамчунин навгонҳои рисола, аҳаммияти назарӣ ва амалии он, нуқтаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда дар ин ҷо баён карда шудааст.

Боби нахустини рисола “Саъдии Шерозӣ ва рушду таҳаввули ғазал” унвон дошта, дар фасли аввали он (“Ташаккули жанри ғазал дар адабиёти форсу тоҷик”) аз сайри таърихии ин навъи маъруфу маҳбубу машҳури адаби форсии тоҷикӣ сухан ибрази ақида намуда, қайд мекунад, ки ғазал аз замони устод Рӯдакӣ ҳамчун навъи адабии мустақил арзи вучуд карда, аз номи устод Айнӣ барои таъйиди фикраш чунин меорад “аввалин касе (яъне устод Рӯдакӣ –Ш.М.) ба ҳисоб меравад, ки жанри ғазалро дар адабиёти форсии тоҷикӣ дар баробари қасида, қитъа ва рубоӣ тадвин кардааст” (Садриддин Айнӣ. Намунаи адабиёти тоҷик. Ба

кӯшиши Алии Равоқӣ. –Техрон, 1385, сах.12). Вале дар ин бора бояд андеша кард, зеро дар рисолаи академик Абдулғанӣ Мирзоев “Рӯдакӣ ва инкишофи ғазал дар асрҳои X-XV” (Сталинобод, 1957), ин масъала дақиқтар ва муфассалтар баррасӣ шудааст. (Дар феҳристи адабиёти рисола ин китоб наёмадааст, вале наشري русии он №80 омадааст).

Фасли дигари ин боб ба нақши Саъдӣ дар ташаккул ва таҳаввули ғазал оид буда, аз қавли аҳли тазкира ва муҳаққиқони рӯзгору осори Шайх Саъдӣ дар саҳму мақоми ӯ дар эътилои навъи адабӣ андеша ва ибрази назар кардааст, ки инро дар гуфтори шоирон дар ҳаққи ин шоири ғазалсаро ба хубӣ метавонем дид (Устоди ғазал Саъдӣ пеши ҳама кас, аммо // Дорад сухани Ҳофиз тарзи сухани Хочу). Дар ҳамин ҷо аз муҳтаво ва таркиби ғазалҳои Саъдӣ сухан ба миён оварда, аз чанду чунии онҳо назари муҳаққиқони саъдишинос таҳлилу баррасӣ шуданд, ки баёнгари иттилоот ва мутолиаи муаллиф аз ин баҳши осори шоир мебошад. Дар охири ин фасл аз нусхаҳо ва ҷопҳои ғазалиёти шоир баҳс орошта шудааст, ки агар дар аввали фасл гуфта мешуд, авлотар менамуд. Дар ниҳояти ин фасл таҳлили мазмуну муҳтаво ва сохти ғазали Саъдӣ омадааст, ки фасли баъдӣ (“Масоили ғоявию мавзӯӣ дар ғазалиёти Саъдӣ”) ба ҳамин мавзӯ бахшида шудааст. Ин фасл дар навбати худ ба зерфасли “Мавзӯи ишқ ва хусусиятҳои он дар ғазалиёти Саъдӣ” тақсим мешавад, ки дар воқеъ шоири мазкур дар таърихи адабиёт аз шоирони ишқиясарои тавоно ва эътирофшуда ҳам аз тарафи муҳаққиқон ва ҳам тарафи шоирони баъдӣ пазируфта шудааст. “Ҷаҳонбинӣ ва ақоиди фалсафиву ирфонии Саъдӣ”, ки охирин фасли ин боб аст, баёнгари воқеияти замони шоир ва мантиқан вучуди чунин фасл илмӣ мебошад. Дар маҷмуъ метавон ҳадс зад, ки ғазалиёти шоир дар се мавзӯи меҳварӣ иншо шудаанд: ишқу ирфону ахлоқ.

Вижагии аз ҳама муҳимми ғазалҳои ошиқонаи Саъдӣ дар татобуқи тасвиру таҳайюли шоир бо воқеият аст. Ошиқонаҳои Саъдӣ дидашаванда, махсус буда ва дур аз тасаввур нестанд. Дар аксари ин

гуна ғазалҳо ошику маъшук шахсони воқеӣ, инсонҳои заминӣ ва дар ағлаби мавридҳо ошиқ таслими маъшук аст.

Дар ашъори орифона ҳам Саъдӣ бисёр аз шукӯҳу азамати инсон ва каромати он дар назди Холиқи худаш сухан мегӯяд, ки омӯзанда ва таълимӣ мебошанд. Ҳамин гуна дар ахлоқиёти ғазалҳои ӯ ҳам ҷанбаи башардӯстӣ ва инсонпарварӣ бартарӣ дорад.

Боби дувуми рисола ба “Масоили поэтикии ғазалиёти Саъдӣ” бахшида шуда, дар се рӯкни асосӣ ва меҳвари шеър умуман ва ғазал махсусан оид мебошад: вазн, қофия ва радиф. Дар ин маврид бояд гуфт, ки шоир аз маъмултарин вазнҳои шеъри форсии тоҷикӣ: ҳазач, муҷтас, музореъ, сареъ, мунсарех, хафиф ва вазнҳои фаръии онҳо истифода кардааст. Бештари ғазалҳои шоир дар баҳри ҳазачи солим, ки аз равонтарин ва оҳангноктарин вазнҳост, офарида шудаанд. Қофия ҳам аз рӯкнҳои шаклии шеър ва таъминсози ҷанбаҳои зебоии лафзӣ ва мусиқии он аст, ки ҳунари Саъдӣ дар истифодаи он чашмгир мебошад. Радиф ҳам аз унсурҳои асили шеъри тоҷикӣ мебошад, ки корбурди фаровони он ғазалиёти Саъдиро ҷаззоб, оҳангин ва хушоянд кардааст.

Боби охири рисола ба масоили сабк, забон ва баёни ғазалиёти Саъдӣ оид буда, дар он вижагиҳои ғазали шоир бо мисолҳои фаровон ва таҳлилу баррасиҳо пешниҳод шудааст, ки баёнгари огоҳии муаллиф аз шинохти хусусият ва барҷастагиҳои ғазали Саъдӣ мебошад. Бино бар таҳқиқи муаллифи рисола муҳимтарин вижагии сабки ғазалҳои шоир осонии баён, равонии гуфтор, ваҳдати мавзӯ, истифодаи ҳунармандонаи назокатҳои забони форсии тоҷикӣ мебошад.

Натиҷаҳои таҳқиқоти муаллиф дар бахши Хулоса дар 21 банд ҷамъбаст ва пешниҳод гардидааст, ки ҳовии дониши назарӣ ва огоҳии ӯ аз шеваҳои таҳқиқ мебошад.

Фишурдаи рисола пурра моҳият ва муҳтавои рисоларо ифода карда, ҳама бобу фаслҳои он тибқи муқаррароти расмӣ, ки аз ҷониби ҚОА назди Президенти ҶТ муайян шудааст, мураттаб гардидааст.

Дар рисола дар баробари ин ҳама муҳасаннот баъзе камбудихо ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо дар оянда ба манфиати пажӯҳиши мазкур хоҳад шуд.

1. Дар бахши “Ҳадафи таҳқиқот” (сах.8) ҷумлаи дуюм аз лиҳози дастурӣ мушкил дорад: Ҷиҳати муваффақ шудан ба ҳадафи мазкур кӯшиш намудем, то дар заминаи маводу сарчашмаҳои илмию адабӣ **бар мавзуи таҳқиқ мурочиат намуда, аз тариқи онҳо ба баррасии мавзӯҳои меҳварӣ, сабку тарзи баён, поэтика ва ороҳои бадеӣ-эстетикӣ ғазалиёти шоир саъӣ намоем.**

2. Ин ҷумла ҳам (сах.8) хато баён шудааст: Объекти таҳқиқот **осори манзуми Саъдии Шерозӣ иборат аст аз куллиёт ва маҷмуаҳои ғазалиёти ӯ ба ҳисоб мераванд.**

3. Дар саҳифаҳои рисола ду гуна навиштани баъзе калимаҳо дида мешаванд, дар саҳифаи 12 дар як ҷумла: **маводи ... маводди...**

4. Дар феҳристи адабиёт таҳти шумораи 111 (сах.183) омадааст: **Сарвистон Бехрӯз.** Баён дар шеъри форсӣ. Насаби ин муаллиф **Сарватиён Бехрӯз** аст.

5. Хатоҳои имлоӣ ва техникӣ ҳам дар саҳифаҳои рисола вомехуранд.

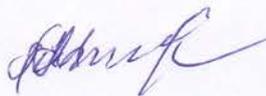
Нуқсонҳои ҷузъии ишорашуда ҳеҷ гоҳ сатҳи илмӣ рисолаи мазкурро коҳиш намедихад ва умедворем, ки аз ҷониби унвонҷӯ мавриди таваҷҷӯҳ қарор гирифтани онҳо боиси такмил ёфтани сатҳи илмӣ тадқиқоти анҷомдодашуда хоҳад гашт.

Умедворем, ки ин рисола ба сифати як асари таҳқиқӣ дар мавзӯи шеършиносӣ барои муҳаққиқони соҳаи адабиётшиносӣ, забоншиносӣ, назмшиносӣ, сабкшиносӣ, сарчашмашиносӣ ва каломи бадеъ судманд воқеъ гардида, ҷиҳати боз ҳам дақиқ омӯختану баррасӣ намудани навъи адаби ғазал дар таърихи адабиёти форсии тоҷикӣ мусоидат хоҳад кард.

Рисолаи Абдуманнонзода Муҳаммадсиддиқ Абдучаббор дар мавзӯи “Таҳқиқи масоили мавзӯӣ, поэтикӣ, бадеӣ ва сабкии ғазалиёти Саъдӣ”

ҳамчун тадқиқоти анҷомёфта, комилан ба меъёрҳои рисолаи номзадӣ мутобиқ буда, ба талаботи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ аст ва онро метавон барои дифоъ ба Шурои Ҷимояи 6D.KOA -037 аз рӯи ихтисоси 10.01.08 –Назарияи адабиёт. Матншиносӣ назди Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Гафуров пешниҳод намуд.

Муҳаммадиев Шамсиддин Муродович
ходими пешбари илмии шуъбаи таърихи
адабиёти Институти забон ва адабиёти
ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакии АМИТ,
номзади илми филология

**Нишонӣ: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 21.**

E - mail: shamsiddin-2010@mail.ru

Сомонаи муассиса: www.iza.tj

Тел: (+992) 372272907; 372277550

Имзои Муҳаммадиев Ш.М.-ро тасдиқ мекунам:

Сардори шуъбаи кадрӣ
Институти забон ва адабиёти
Ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

Нарзикулова Ҷ.М.

21.04.2022